

3.predavanje iz Vizuelne umetnosti

Za drugu godinu Vaspitačkog smera i

Drugu godinu Razredne nastave

RANE IDEJE O SHVATANJU FORME

Celokupno ljudsko društvo koje se milenijumima sticalo tokom sve emancipovanijih načina življenja uglavnom se zasnivalo (preko osamdeset pet posto) na vizuelnom pazanju. Najraniji vidovi tog opažanja nastali su upoznavanjem uže a zatim šire okoline u traganju za lovištem i za staništem.

Utakvim uslovima življenja formiralo se i osnovno načelo odnosa viđenja i delanja u raznim vidovima ljudske egzistencije. Evolucija te relacije se zasnivala i proširivala po uzročno-posledičnom redosledu: vidim – shvatam – namenjujem – činim – označavam. Iz takvog redosleda osvešćenosti odnosa između viđenja i opredmećenja oblika za ljudske potrebe, razvila su se i proširivala značenja oshvatanju prirode, materije, forme u prostoru i u vremenu, kao i u mernim odnosima u značenjima: količina, veličina, boja, jednako, nejednako, slično.

To su ujedno i osnovni činoci svesti o viđenom i stvorenom kao izrazito ljudska svojstva u opstanku i načinu življenja u poređenju prema drugim živim bićima. U tim činocima se ističe i prošireni pojam **vizuelna kultura** što se odnosi na sposobnost uočavanja formi u prirodi i njenih zakona koji se mogu prilagoditi opredmećenju stvari za ljudske potrebe. Za vizuelnu kulturu i za njen razvitak, bitno je to da svako uočavanje vodi nekoj nameni (potrebi), namena postvarenju materijala i forme za određenu funkciju pri čemu svaka funkcija odgovara određenom značenju a značenje određenom smislu.

AMORFNO – EMANCIPOVANO

Najraniji vidovi ljudske svesti stvarani su neposredno u susretu sa oblicima žive i nežive prirode, i to prvo sa onim u najbližoj okolini, a zatim u sve širim prostorima. Oblici žive prirode, oni koji rastu iz tla i onikoji se kreću po tlu, osvestili su i ljudsku sposobnost za orjentisanje u prostoru i vremenu, i to najčešće onioblici kojisu u vertikali i horizontali prema tlu zemlje. Neživo je shvaćena kao forma koja za vreme svog trajanja ne menja bitno postojeće mesto. Živo kao forma i pojava menja svoj oblik i odnostela prema prostoru.

Amorfno i emancipovano shvatamo u celokupnosti postojanja primetljivih oblika, pojava, stanja, i događaja, kao i odnose među njima i to kako u realnosti tako i u vizuelnoj i u uobrazilji što se može razmatrati u okviru te dve velike oblasti.

AMORFNE FORME

Shvatljivi oblici su onikoji su nastali u prirodi najčešće bez uticaja čoveka kao što su , na primer, grudve zemlje, lomljeno kamenje, izgled tla, svakodnevno vidljiva struktura različitih materija, raspored nebeskih tela gledano sa zemlje i drugo. Prema grčkoj reči a- morfos, što znači bezobličan, pojam amorfnog u teoriji vizuelne kulture reč amorfno ne tumači doslovno, jer sve ono što postoji ima ineku formu. Kao takvo amorfno se podrazumeva u smislu da neka forma nije sređena prema ljudskim navikama i potrebama, jer je u prirodi ljudskog bića da sve ono što čini ujedno i osmišljava u najpogodnijem odnosu materijala i forme prema njihovoj nameni, prema tome i podešavanjem njenog lika prema određenoj funkciji. Amorfno i amorfija u svetu shvatljivih formi jedeo jednog vaznog zakona prirode poznatog u značenju entropija. To znači da sve što postoji teži raspadanju a od toga se stvaraju nove forme prema zakonu održana materije i energije u procesima raznih vidova transformacije same materije. Po pravilu , sve što je ispod površine zemlje je amorfno , osim kristala. Ono što se nalazi iznad zemljinig tla je znatnim delom amorfno u vidu prirodnih tvorevina ali isto tako je deo postojećih formi na tlu veštački stvoren kao deo različitih vidovaljudske aktivnosti, kao i nekih drugih živih bića, kao što su to , naprimer, otpadne materije.

EMANCIPOVANE FORME

Čovek kao osvešćeno biće u shvatanju prirodnih i društvenih procesa, stalno nastoji, takođe, da gradi nove i ruši neke postojeće forme. To je svojstvo ljudske prirode po kome prepoznamo procese i oblike stvaranja emancipovanih formi. Kao što čovek prepoznaje amorfiju u prirodi on takođe prepoznaje i emancipovane forme koje je stvorila i sama priroda, kao što su pravilnost u formiranju kristala, simetrija u oblicima mnogih plodova, pravilnost rasporeda pojedinih detalja u celini, kao što je, na primer, raspored listova na biljkama, pravilno formiranje oblika cveta i mnoge druge forme u samoj prirodi. Ovi oblici su važan povod za proširivanje značenja i shvatanja emancipovanih formi, onih koje i sam čovek proizvodi.

Sama reč emancipacija, od latinske *emancipatio*, znači oslobađanje, odvajanje (prema običaju u starom Rimu osoba se smatrala zrelim članom porodice ondakada se oslobodila od vlasti porodice nad sobom), menjanje odnosa prema zatečenom stanju i u shvatanju vidljivih formi. U tom smislu emancipovane forme u prirodi se tokom ljudske istorije sve više otkrivaju i kvalifikuju kao takve u odnosu na najranije čovekovo shvatanje prirode još kada je on bio njen elementarni neodvojivi deo. Takođe je važno shvatiti da se pojam, značenje, i smisao amorfno treba shvatiti evolutivno i istorijski, a to znači da što god čovek šire i dublje upoznaje svojstva zakona prirode i materije, sve manje prirodne forme shvata kao amorfne. Pojam i značenje emancipovano, kako u svetu realnosti, tako i u svim pojmovnim formama uobrazilja, shvataju se po istom principu. Suštinska osobina prirodno emancipovanih formi jeste da su one po svom liku najbliže ljudskoj logici, odnosno onome kako ih sam čovek stvara ili im daje formu.

Elementarno emancipovane forme su one koje uopšteno nazivamo *ruralnim*. Prema latinskoj reči *ruralis* što znači seoski, to su one forme koje su nastale u najranijem dobu organizovanog načina življenja još u mezolitu (oko VIII-V milenijuma pre nove ere). To je elementarni vid korišćenja svojstava i oblika materijala nađenih u prirodi koje je prvobitno čovek adaptirao za takođe elementarne konstrukcije i time opredmetio prvobitne forme staništa. Osnovne odlike prirodno emancipovanih formi u neživoj prirodi čovek je prepoznavao po strukturi i liku njihovih pravilno sređenih odnosa na volumenu

kao što je to već pomenuti kristal. Prema tome, osnovne odlike, prirodno emancipovanih formi u prirodi su:

- a) Pravilnost formiranja detalja prema celini, kao na primer forma cveta.
- b) Sve ono što je ugodno oku i duhu čoveka u prirodnim formama kao što su proporcije visine prema širini i dubini, skladan odnos forme u određenom materijalu,
- c) Da njihov izgled ima neku poruku, funkciju ili vrednost

OSNOVNE ODLIKE URBANIH FORMI

Urbane forme prema latinskom *urbanis* što znači gradski, najkompleksnije su emancipovani proizvodi u ljudskom iskustvu koji su nastali emancipacijom ruralnih formi zahvaljujući povećanju stepena razvoja nauke, tehnike i tehnologije, umetnosti i drugih oblika društvene svesti. Urbane forme se odlikuju sledećim obeležjima:

a) obrada materijala je prema standardima razvijenih tehnika i tehnologija najnovijih naučnih dostignuća

b) u samom liku forme, dominantne su prave linije, pravugao, ravnepovršine, i boje,

c) nalaze se u urbanim sredinama, a pod tim se podrazumeva: regulisan prostor, organizovano snabdevanje i sistemi komuniciranja, regulisana uprava, saobraćaj, vodovod, kanalizacija, institucije održavanja urbanog života i organizacija vlasti. Približno u takvim uslovima su nastale urbane sredine veoma davno, poput grada Jerihona (oko VII milenijuma pre nove ere), zatim urbana naselja u dolini reke Ind (oko III milenijuma pre nove ere), stari gradovi u Mesopotamiji.

ARHETIPOVI FORME, NJIHOVO ZNAČENJE I ZNAČAJ

Da bi se uspostavila istoriska, kulturološka i višedisciplinarna veza između sadržaja istraživanja vizuelne kulture sa samim njenim počecima i počecima

svesti onjoj kroz značenja forme, pojava, događaj i stanje, potrebno je uočiti jedan važan segment koji se u teoriji vizuelne kulture sistematizuje pod opštim nazivom *arhetipske forme*. U tom smislu u teoriji vizuelne kulture postoji pet osnovnih činilaca spoznaje koji se mogu razmatrati u sledećem redosledu: **vidim – shvatam – namenjujem – činim – označavam**.

Videti i viđenje su svestan odnos prema onome što se gleda, što logično podrazumeva i shvatanje onoga što se vidi. Nameniti i nameniti su posledica značenja smisla onoga što je shvaćeno kao svojstvo ljudske prirode da u svemu shvatljivom vidi i neku svrhu.

Činiti i činjenje je oblik delatne ljudske potrebe kojom se čovek odvaja od ostalih živih bića, čija delatnost prirodno proističe iz instinkta za održavanjem života jedinke i vrste.

Označavanje je oblik višeg reda u svojstvima ljudske prirode kao činilac osnovnih i složenih vidova komuniciranja. U sistemu znakova i označavanja ogledaju se bitno shvatanja nivoa, izbora sredstava i načina, kao i onoga što svest obuhvata smislom komuniciranja i spoznaje.

Osim ovih pet činilaca spoznaje u vizuelnoj kulturi i u njenoj teoriji potrebno je pomenuti, takođe pojmove **količina, veličina, boja**, kao i činioce zakona verovatnoće: **jednako, nejednako, slično**.

Pomoću ovih deset činilaca, spoznaje o opštem postojanju i izgledu strukture materije i njene forme kako u realnosti tako i u uobrazilji, potrebno je uočiti i osnovne arhetipske forme, njihovo značenje i značaj u teoriji vizuelne kulture, kao i u široj oblasti značenja vizuelne spoznaje. Iz ovih činilaca kojima se bavi teorija vizuelne kulture, važnije napomenuti i značaj arhetipskih formi, koje se po ovoj teoriji mogu svrstati u četiri kategorije. To su oblici saznanja iskustva o izgledu, svojstvima i značenjima forme po kojima se mogu zapažati i porediti skoro sve shvatljive forme u realnosti i u uobrazilji. To su arhetipske forme u značenju krug, kvadrat (četvorougao), krstolik, središte. Razmatrajući posebno navedene grupe arhetipskih formi predstavljemo ih po određenom redosledu.....

